

כא, יד

על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה ואת הנחלים ארנון

את והב בסופה: ...את אשר יהצ להם הרצה נקיס ציס סוף.

גם תרגום אונקלוס מפרש על דרך זה, אך תרגום יונתן מפרש שהיו שני מצורעים מחוץ למחנה, ושמותיהם "את" ו"והב", והם שבישרו לישראל על הנס שקרה ב"אשד הנחלים", וכמבואר בגמרא (ברכות נד, א). והצל"ח (ענף עץ יוסף לעין יעקב) שם מבאר שלפי האונקלוס מותר למצורע ליכנס למחנה בעת הילוך המסעות.

על פי זה יומתק (גם בדרך ההלכה) מדוע מפרש רש"י כאונקלוס ולא כתרגום יונתן, שהרי גם לרש"י מותר לטמא ולמצורע ליכנס למחנה בעת המסעות, כמובן מפירושו בפרשת נשא (ה, ב) "שלש מחנות הן בשעת חנייתן כו".

כא, טז

ומשם בארה הוא הבאר אשר אמר ה' למשה אסף את העם ואתנה להם מים ומשם בארה: משם נא האשד אל הבאר. כינז, אמר הקב"ה: מי מודיע לבני הנסים הללו, המשל אומר נתת פת לחינוק הודיע לאמו, לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלמה משם דם ההרוגים וזרועות ואזרים ומוליכתן סביב המחנה, וישראל ראו ואמרו שירה.

צריך ביאור:

א. מה מוסיף המשל בהבנת הענין.

ב. במדרש רבה נאמר "חזרו לבקש את הבאר, וראו אותה שהיא יוצאה כו' מתוך הנחל ומוציאה אברים אברים" (היינו שהנס נודע לישראל בדרך הטבע), ואילו רש"י אומר "ומוליכתן סביב המחנה" (שהי' בזה נס מיוחד).

והביאור בזה יובן בהקדים תמי' כללית:

מדוע מפרש רש"י פסוקים אלו על הנסים שהיו בנחלי ארנון (היינו ש"אשר נטה לשבת ער ונשען לגבול מואב" הוא מפרש "שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד גבול מואב ונדבק בו", ו"ומשם בארה" הוא מפרש על הנס של הודעת הבאר), ולא פירש כברמב"ן: "ושפך הנחלים אשר נטה למושב ער ונשען האשד לגבול מואב, הכל השמיד ה'", "ומשם בארה, משם נסעו והקיפו בארה".

אלא לרש"י הוקשה: הקב"ה הרי הראה לישראל נסים רבים שהיתה בהם תשועה והצלה לעם, ואף על פי כן לא נאמר בתורה שאמרו שירה רק בשנים מהם - בקריעת ים סוף ובפרשתנו. ומזה מכריח רש"י, שבנחלי ארנון היו נסים

גדולים ומיוחדים, שהיו דומים לנס קריעת ים סוף (וכפירוש רש"י לעיל (פסוק יד) "כשם שמספרים בנסי ים סוף, כך יש לספר בנסי נחלי ארנון, שאף כאן נעשו נסים גדולים").

ולכן מפרש שהכתוב מבאר את טיבם של נסים אלו, כי מכיון שמסופר על אמירת השירה, מסתבר שמבוארת גם הסיבה לאמירת השירה.

והנה, היתרון המיוחד של נסי הים הי' בכך שישראל לא הוצרכו כלל להלחם, אלא "ה' ילחם לכם", ואף כאן הי' הנס באופן כזה.

ורש"י מדגיש את המיוחד שבנסים הללו - "אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו". והיינו, שכאן הי' "ה' ילחם לכם" באופן מיוחד, עד כדי כך שבני ישראל לא ידעו כלל לא אודות הסכנה ולא אודות ההצלה.

ומטעם זה מוסיף את המשל "נתת פת לתינוק הודיע לאמו". דהנה, כאשר אדם נותן פת לתינוק, שהוא מאכל המוכרח לאדם, עליו להודיע על כך לאמו, כי בדרך כלל זהו התפקיד שלה (לספק את צרכיו של התינוק). ואף בנמשל כן: הצלת בני ישראל מן הסכנה הגדולה שריחפה עליהם היתה בגדר "נתינת פת", שבדרך כלל התעסק בזה "אמו", היינו משה רבינו, הרועה הנאמן של ישראל, שדאג לכל צרכיהם; אבל כאן באה הישועה שלא על ידי משה, היא היתה באופן של "ה' ילחם בכם".

ולפי זה יש לומר שהענין של "הודיע לאמו" בנמשל הוא: גם הבאר, שסיפקה מים לישראל במדבר, היא בדוגמת "אם"; והקב"ה "הודיע לאמו" על ידי זה ש"בא האשד אל הבאר".

לכן מפרש שהבאר "מוליכתן סביב המחנה", כי אחת המטרות של ההודעה לאם היא שתודיע לתינוק את הטובה שקיבל מנותן הפת. ואף כאן - הבאר עצמה "הודיעה" את הנס לישראל.

טעם נוסף לכך שאומר "ומוליכתן סביב המחנה":

על "אז ישיר משה" (בשלח טו, א) מפרש רש"י "אז, כשראה הנס, עלה בלבו שישיר שירה". ואף כאן: כשישראל ראו את הנס אז "אמרו שירה".

(ולפי זה מתורץ מה שאמרו שירה על הבאר ("עלי באר ענו לה"), ולא על עצם ההצלה).

לשון חכמים

והנזכר ירדה לתוך הנחל והעלמה משם דם ההרוגים וזרועות ואזנים

במדרש רבה נאמר "והבאר ירדה לאותן המערות והוציאה גולגליות וזרועות ורגלים שאין להם חקר", ואילו רש"י (א) כותב "והבאר ירדה לתוך הנחל", (ב)

מוסיף "דם ההרוגים", (ג) משמיט "גולגליות" ומוסיף "אברים", (ד) משמיט "שאינ להם חקר".

וטעמו ונימוקו עמו:

א. רש"י פירש לעיל ש"אשד הנחלים" היינו שפך דם שנכנס לנחל, ובמילא, כשנאמר "ומשם בארה" פירושו "משם (מהנחל) בא האשד אל הבאר". ולכן מפרש שהבאר ירדה "לתוך הנחל".

ב. רש"י פירש לעיל "ואשד הנחלים, שפך הנחלים, שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם", ולכן מפרט תחילה "דם ההרוגים", ואחר כך מוסיף שבתוך הדם היו גם "זרועות ואברים".

ג. הקב"ה רצה להראות לישראל את גבורתם של האויבים שנצולו מהם, ולכן הראה להם את זרועותיהם של אויביהם, שבהם ניכר גבורתו של אדם. אבל באם הי' מראה להם רק את הזרועות הי' צורך בנס נוסף, ולכן העלתה הבאר כל אבריהם ("אברים"), כולל גולגולותיהם ורגליהם.

ד. לפרט "שאינ להם חקר" אין רמז בפשוטו של מקרא.

כא, יז

אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה

עלי באר: מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה

יש לומר שאין כאן דיבור המתחיל חדש, אלא המשך לפירוש רש"י הקודם (להדגיש שאמרו שירה על מה שראו, היינו נס הבאר, ולא על כללות ההצלה). וכן מוכח מהמשך לשון רש"י - "ומנין שהבאר הודיעה להם" - שאינו שייך לשירה "עלי באר".

כא, כא

וישלח ישראל מלאכים אל סיחן מלך האמרי לאמר

וישלח ישראל מלאכים: ובמקום אחר תולה השליחות צמשה, שנאמר (דברים ג, כו): ואשלח מלאכים ממדבר קדמות, וכן: וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום (לעיל כ, יד), וציפתח הוא אומר (שופטים יא יט): וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו', הכתובים הללו נריכים זה לזה, זה נועל זה פותח, שצמשה הוא ישראל וישראל הם משה, לומר לך שצמשה הדור הוא ככל הדור, כי הנשיא הוא הכל.

ובמקום אחר תולה השליחות צמשה, שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות, וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום, וציפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו'